

Kõrgem Kunstikool Pallas

Maaliosakond

„Kaasani Jumalaema“ ikooni konserveerimine ja
restaureerimine

Lõputöö

Olga Gubskaja

Juhendaja: Marike Laht

Tartu 2022

SISUKORD

1. SISSEJUHATUS.....	4
2. KAASANI JUMALAEMA IKOON.....	5
2.1. Ikonograafia.....	5
2.2. Legend.....	5
2.3. Mereküla Kaasani Jumalaema ikooni kirik.....	6
2.4. Käesolev ikoon.....	6
3. OBJEKTI KONSERVEERIMINE JA RESTAUREERIMINE.....	7
3.1. Tegevuskava.....	7
3.2. Objekti seisund enne konserveerimist.....	8
3.3. Demonteerimine.....	9
3.4. Ikooni konserveerimine ja restaureerimine.....	10
3.4.1. Puhastamine.....	10
3.4.2. Maalipinna kinnitamine.....	11
3.4.3. Retušeerimine.....	13
3.5. Riisa puhastamine.....	15
3.6. Kappraamistuse puhastamine ja konserveerimine.....	16
3.6.1. Puhastamine.....	16
3.6.2. Retušeerimine.....	17
3.6.3. Soovitused edaspidisteks töödeks.....	17
KOKKUVÕTE.....	18
SUMMARY.....	19
Kasutatud kirjandus.....	20
Lisad.....	21
Lisa 1. Märgistus raami paremal serval.....	21
Lisa 2. Märgistus raami tagumisel küljel.....	21
Lisa 3. Tegevuskava.....	22
Lisa 4. Riisa puhastamine Triloon B abil.....	27

Lisa 5. Kappraamistuses leitud puidust detailide tükid	27
Lisa 6. Puidust detailide tagumine pool	28
Lisa 7. Kappraamistuse puhastamine	28
Lisa 8. Põlenud detailidel kullalehe ja krundi irdumine	29
Lisa 9. Objekt pärast konserveerimist ja restaureerimist	30

1. SISSEJUHATUS

Antud lõputöö raames on tegemist Narva-Jõesuu õigeusu kiriku põlengutes kannatada saanud „Kaasani Jumalaema“ ikooniga. Töö praktilise osa eesmärgiks on üle 100. aastase ikooni konserveerimine ja restaureerimine ning kappraamistuse ja riisa puhastamine.

2021. aasta suvel tekkis mul unikaalne võimalus Narva-Jõesuu õigeusu kiriku põlengus kannatada saanud kunstivara päästetalgutest osa võtta. 14.-17. juunil läbiviidud talgutele kogunesid Narva muuseumisse üle 60 restauraatori üle Eesti, kaasaarvatud õpejõud ja tudengid Kõrgemast Kunstikoolist Pallas. Pallaslaste rühma juhendaja Heli Tuksami suunamisel sain mina ja kaks mu kursusekaaslast võimaluse tutvuda nende tules kannatada saanud ikoonide puhastamise ja konserveerimisega. Nelja päeva jooksul oli mul võimalus puhastada kahte ikooni. Selle töö käigus sain ma aru et just midagi sellist tahaksin ma hiljem teha. Tänu Helile, oli mul võimalus saada lõputöö tegemiseks üks neist kannatada saanud objektidest.

Tundmatu autori töö on maalitud (vene keelest oleks õige sõna tõlge kirjutatud, aga siin ja edaspidi jään sõna maalitud juurde) 18. sajandi lõpul -19. sajandi algul ja kujutab tänapäeval üht osa unikaalsest Mereküla Kaasani Jumalaema ikooni kiriku kollektsioonist. Ikoon sai kahjustusi 2021. aasta veebruaris toimunud põlengutes. Ikoon asus algselt kappraamistuses. Kuumuses kappraamistust kattev klaas purunes ja jätis ikooni kaitsetult avatuna teiste kahjustustele, tänu millele tekkis ka suur maalikihi kadu Jumalaema näol. Õnneks oli ikoonil kaitsekiht riisa näol, seetõttu ei muutunud kahjustused pöördumatuteks. Kappraamistuse välimine puitosa vajab puhastamist, osa sisemisi kullatud puidulõike detaile, mis on murdunud, vajavad tagasi oma kohale paigutamist ja kinnitamist. Samuti vajab sisemine osa kerget retušeerimist ja välimine pind spooni vahetamist, kuid selle lõputöö raames viimasega ei tegeleta. Riisat vajab puhastus, ikooni puhul aga on palju rohkem tööd. Praktilise osa tähtsamaks osaks sai ikooni maalipinna puhastamine, selle kinnitamine, aluspõhja (levkas) taastamine ja puuduva maalingukihi retušeerimine. Kuna pärast restaureerimist tagastatakse ikoon kirikule edaspidiseks kasutamiseks jumalateenistustel, peab objekti seisund olema stabiilne ja moodustama visuaalselt ühtse terviku.

Lõputöö teoreetilises osas tutvustan ma Kaasani Jumalaema ikooni legendi ning ikonograafiat. Samuti süvenen Mereküla Kaasani Jumalaema ikooni kiriku ajalukku ja tutvustan lugejatele ka käesolevat ikooni.

2. KAASANI JUMALAEMA IKOON

Kaasani Jumalaema on üks tuntumatest vene õigeusu ikoonidest. See imettegev ikoon oli leitud Kaasani 1579. a.

2.1. Ikonograafia

Vene õigeusu ikonograafias on Kaasani Jumalaema on üks tuntumatest ja enim kasutatud ikooni kompositsioonidest. See kujund on variatsioon Hodregetsiast¹. Kaasani Jumalaema ikoon kulub traditsioonilise Bütsantsilise Hodregetria tüüpi, kuid neid ikonograafilisi jooniseid võrreldes näeme, et Bütsantsi ikoonidele on pigem iseloomulik pühakute kujutamise poole kehani, Kaasani Jumalaema on aga alati kujutatud õlgadeni. Vene õigeusu ikoonides on selline kujutus viis väga levinud. (I.Shalina, 2018)

Jumalaema pea on ikoonil paremale poole kallutatud, ta on kujutatud õlgadeni, temast paremal käel on otse seisev Jeesus. Jeesuse figuur on maalitud poole kehani, tema parem käsi on küünarnukist kõverdatud ning ta teeb õnnistamise žesti. (И.Л.Бусева-Давыдова, 2022)

Ikooni taust on tavaliselt kullatud, mis sümboliseerib Jumala kohalolekut.

Jumalaema riided on tihti maalitud punase värviga. Vene õigeusu ikoonil sümboliseerib punane värv soojust, armastust ja elu energiat, mille pärast muutus see ka taaselustamise sümboliks. Riideserval on kuldne pael. Samuti kujutatakse Jumalaema peal ja õlgadel tähti. Jeesuse riietus aga võib erinevat värvi olla. Jumalaema ja Jeesuse peade ümber on kullatud pühapaisted. Ja punase värviga maalitud initsiaalid.

2.2. Legend

1579. a. olid Kaasani suured tulekahjud. Suur osa linna majadest, Kaasani kreml ja Nikolai Imetegija kirik põlesid maha. Ühes peres, kelle kodu samuti hävis tulekahjus, oli tütar nimega Matrona. Ühel öösel nägi ta unes Jumalaema, kes tuli ta juurde ja ütles, et Matrona peab kaevama välja ikooni ühest kindlast kohast. Hommikul andis tüdruk oma unenäost teada vanematele, kuid nemad ei uskunud teda. Pärast seda nägi Matrona sama unenägu veel kaks korda ja siis otsustasid vanemad minna seda ikooni otsima. Matrona viis neid selle koha juurde, mida Jumalaema temale unenäos oli näidanud. Sealt samast ikooni leiti. Uudis sellest levis kiiresti mööda maad ja varsti

¹ Hodregetria (kr. Οδηγήτρια – suunaja, juhataja) – üks tuntumatest Jumalaema ja Jeesuse kujundite tüüpidest. Muistendi järgi esimest Hodregetriat maalis evangelist Luukas.

jõudsid kohale ka teistest kirikutest vaimulikud ja isegi peapiiskop, kes viis leitud ikooni Püha Nikolai kirikusse ja sealt ristikäiguga Blagovešenski katedraali. Ristikäigul selgus, et see ikoon oli imettegev. On teada, et kaks pimedat meest – Iosif ja Nikita said oma silmanägemise tagasi. Need olid esimesed ikooni “imed”, kuid on teada ka palju teisi juhtumeid, kus ikoon aitas neid, kes selle ees palvetasid ja abi palusid. (И.Л.Буцева-Давыдова, 2022), (V.Kirillin, 2017)

2.3. Mereküla Kaasani Jumalaema ikooni kirik

Mereküla Kaasani Jumalaema ikooni kirik ehitati 1867-1868.a. Pärast keiser Aleksandi II imelist surmast pääsemist otsustas Peterburi vaimulik Aleksander Gumelevskiy Merekülas väikese ja hubase kiriku ehitada. Pärast teist maailmasõda põletati terve küla maha ja ainult kirik jäi alles. 1945. a. detsembris läbiviidud õigeusu koguduse koosolekul pakuti välja idee viia kirik üle purustatud Narva-Jõesuu püha Suurvürst Vladimiri kiriku kohale. 1946.a. sai kogudus luba Eesti peapiiskop Pauluselt kiriku üle viimiseks. Valitsus pakkus välja, et Kaasani Jumalaema kirik paigutada linna uue turu juurde, kus ta seisab tänapäevani. 1947.a. viidi kirik üle uude kohta. Esimene jumalateenistus viidi läbi 21. juulil, Kaasani Jumalaema ikooni päeval 1948. aastal. („История храма“, 2022)

15. veebruaril 2021. a. süüdati kirik pahatahtlike inimeste poolt. Hoone suudeti päästa, kuid põlengus sai kannatada üle 100 kunstimälestise, sama aasta juunis said need osaliselt puhastatud ja konserveeritud. 2021.a. 17. juuni vara hommikul toimunud teises põlengus hävines kiriku hoone peaugu tervenisti.

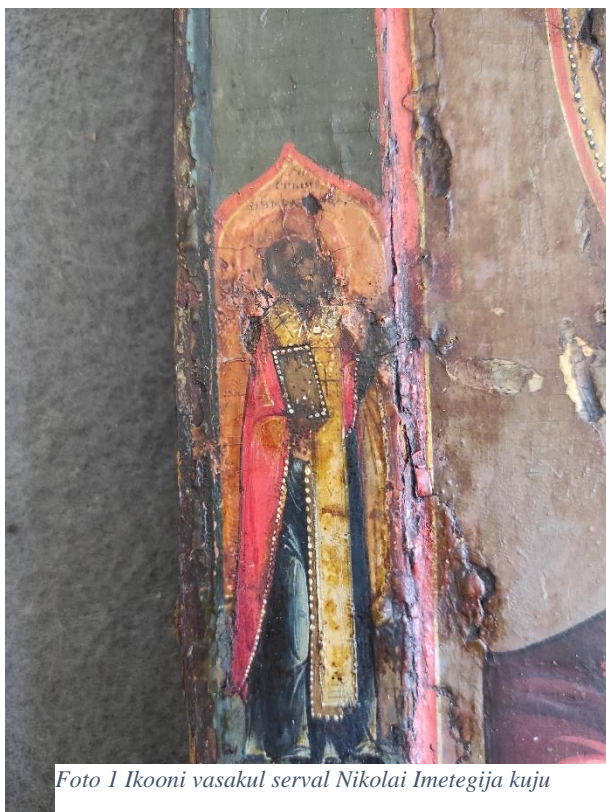

Foto 1 Ikooni vasakul serval Nikolai Imetegija kuju

2.4. Käesolev ikoon

Üldandmed:

Nimetus: Ikoon "Kaasani Jumalaema",
18/19.saj. (tempera, puit, hõbe)

Reg.nr.: 23003

Mälestise tüüp: Vallasmälestis

Mälestise liik: Kunstimälestis

Loodud: 18/19.saj.

Käesolev ja siin vaadeldav ikoon on kindlasti unikaalne objekt. 18. sajandil maalitud ikoon sai vene õigeusu kirikule kingitatud koguduse liikme poolt 19. sajandil. Ikoonil on

kujutatud Kaasani Jumalaema, kuid kujund ei ole traditsioonilise ikonograafilise joonisega vaid on ebakanooniline. Ikooni vasakul serval on näha Nikolai Imetegija kuju, mis annab põhjuse arvata, et ikooni tellijaks oli inimene nimega Nikolai (*Foto1*). Maalingut kattev riisa on kompositsiooni silmapaistev osa. Kindlalt võib öelda, et tegemist on eratellimusega, sest riisal on näha püha Nikolai näo jaoks tehtud ava.

Samuti tuleks tähelepanu pöörata Jumalaema pead ümbritseva pühapaiste detailidele. Nimbuse keskel istub püha neitsi Maarja ise ning temast vasakul seisev Jeesus paneb tema pähe krooni. Maarjast paremal on näha Jumala-isa figuuri. Jumal-isa kujutatakse õigeusu ikoonidel väga harva. Õigeusu kaanonite järgi oleks loogiline, et Maarja kõrval oleks kolmainsus, kuid püha vaimu kujundit –tuvi, riisal ei ole.

Visuaalselt uurides ikooni ja riisat saab kindlalt öelda et need said tehtud üks teise jaoks, kuid sama asja ei saa öelda kappraamistuse kohta. Ikooni parem ja ülemine serv said maha lõigatud, et raami sisse mahtuda. Nendel servadel puudub ikooni perimeetril jooksev kolmevärviline joon ning servade laius erineb vasakust ja alumisest servast. Riisa sai uute mõõtmete järgi painutatud.

Suurel kappraamistusel on peenelt puidust väljalõigatud detailid kullatud lehtkullaga. Selline ikooni raamistus ei ole vene õigeusu ikoonide juures tüüpiline. Detailide taimsetest motiividest võib välja lugeda katoliikluse mõju. Sisemisel raamil on paremal serval ja tagumisel küljel olemas märgistus „15/18 K336.8“, mis viidab sellele, et raam on arhiveeritud olnud (*Lisa 1*, *Lisa 2*). Kahjuks jääb enamus ikooni ajaloost meile teadmatuks.

3. OBJEKTI KONSERVEERIMINE JA RESTAUREERIMINE

3.1. Tegevuskava

Kuna töö lisades saab leida täiusliku tegevuskava (Vaata *Lisa 3.*) siin toon ma välja lühidalt selle põhipunktid.

1. Visuaalse hinnangu andmine
2. Objekti demonteerimine
3. Ikooni ümbritseva kullatud raami puhastamine, osad detailid on säilinud, neid saab oma tagasi liimida
4. Vajadusel raami ühtlustavalt toneerimine
5. Riisa puhastamine
6. Jumalaema näol olev vaha jälje eemaldamine
7. Pärast vaha eemaldamist jäänud kadude krundiga (levkassiga) täitmine
8. Maalikihil esineb krakelüür, maalikiht vajab kinnitamist ja tumenenud lakk puhastamist

9. Kui objekt tagastatakse kirikule pärast restaureerimistöid jumalateenistustel kasutamiseks, vajab ikoon analoogi järgi maalikihi taastamist eemaldatud vaha kohal. Selleks täidetakse kadu krundiga ja retušeeritakse. Analoogiks sai valitud 1649.a. maalitud Timofei Rostovetsi ikoon.

3.2. Objekti seisund enne konserveerimist

Kolmest osast seisnev objekt on saanud tulekahjus kannatada. Kappraamistuse spoon on osaliselt söestunud ning lööb aluse küljest lahti ja vajab seega hilisemat vahetamist. Selle töö raames spooni vahetamisega ei tegeleta. Kappraamistusel kullatud puidust detailid on tahmast mustad, osa kullatisest on maha kulunud, osa detaile on kadunud ja osa alles jäänud detaile on katki. Detailid vajavad tagasi paigutamist, puhastamist ja retušeerimist. Kappraamistuses asub veel üks väiksem lehtkullaga kullatud raam, mõnedes kohtades lööb sellel krunt koos kullatisega lahti, raam vajab puhastamist ja krunt kinnitamist.

Riisa on enam-vähem heas korras. Mõnedel kohtadel deformatsiooni ehk ebatasapinnalisust, riisa on mustunud tahmast. Selle töö raames tegeletakse ainult riisa puhastamisega, metallkatet ei sirgenda ja deformatsioone ei eemaldata.

Viimaseks ja kõige olulisemaks objekti osaks on Kaasani Jumalaema ikoon ise. Kõige silmatorkavaks kahjustuseks on Jumalaema näol paiknev suur vaha plekk. Pärast visuaalset hinnangut võib arvata, et kahjustuse all ei ole maalikiht säilinud ning selle alt võib leida ka osalisi gesso kadusid. Samuti on näha tumenenud lakikihti, mis vajab puhastamist või täielikku eemaldamist. Visuaalsel vaatlusel on näha maalingu pinnal krakelüür, ning tõenäoliselt vajab maalikiht kinnitamist.

3.3. Demonteerimine

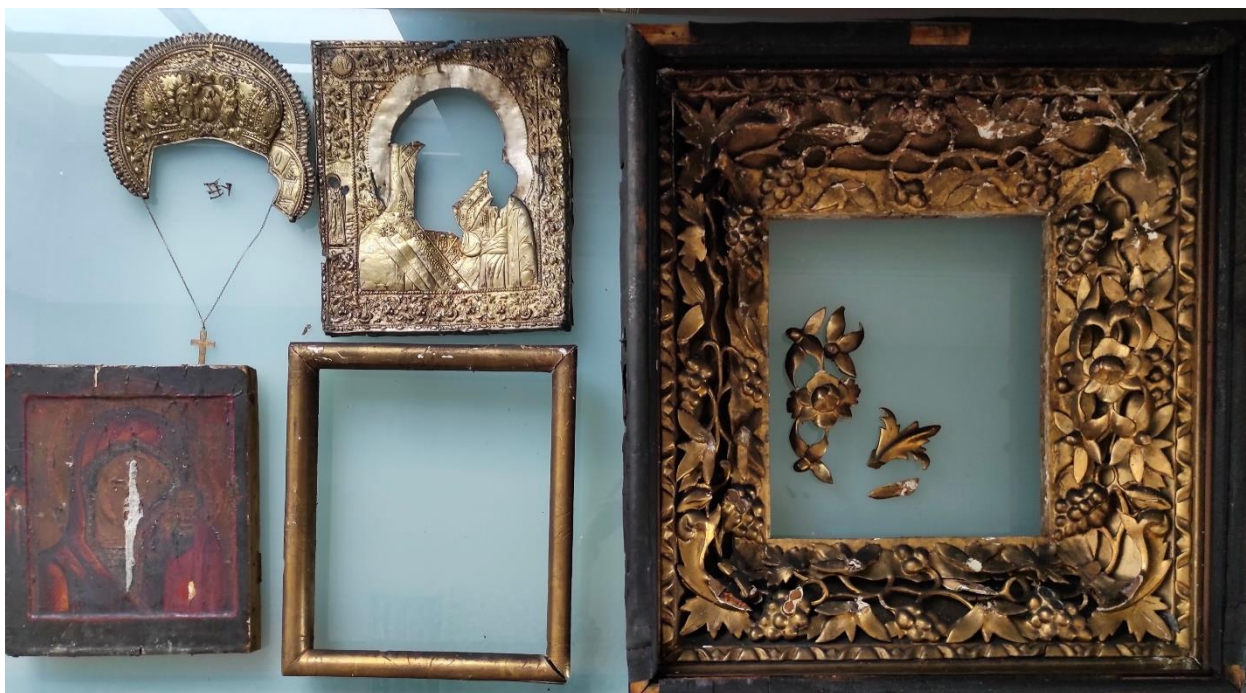

Foto 2 Demonteeritud objekt

Pärast visuaalse hinnangu andmist järgmiseks etappiks oli objekti demonteerimine (*Foto 2*). Kappraamistuse tagumisel osal on sisselõigetesse pandud vineeri tükk. See sai välja võetud. Kappraamistuse sees asuv väiksem ja kitsas kullatud raam oli kappraamistuse külge kergelt naelte abil kinnitatud. Pärast naelte eemaldamist sai raam koos riisa ja ikooniga kappraamistusest välja võetud. Transportimisel sai kullatud sisemine raam pörutada ning osa krundist, millel polnud piisavat sidusust alusega, irdus. Irdunud krundi detailid koos kullatisega vajavad tagasi kleepimist ja retušeerimist.

Riisa seisneb kahest osast - tagaplaanist koos Jumalaema ja Jeesuse riietusega ja eraldi kinnitatud pühapaistetest. Need olid ikooni külge naelte abil kinnitatud. Naelad said eemaldatud, kuid ikooni sisse jäid augud.

3.4. Ikooni konserveerimine ja restaureerimine

3.4.1. Puhastamine

Foto 3 Puhastusproovid

Ikooni puhastamise esimene samm on mehhaaniline kuivpuhastus. Kõigepealt sai ikooni maalipind pehme harjaspintsliga üle pühitud. Järgmiseks sammuks oli Jumalaema näolt suure vaha plekki eemaldamine ettevaalikult skalpelliga. Vaha kihi eemaldamisel leidsin ma, et selle all ei olnud maalingut kui ka krunti, ainult söestunud puit (ilmselt oli tegu küünlaleegist tingitud

kahjustusega). Kahjustunud, söestunud puidukiht sai eemaldatud kuni puhta puiduni. Lõplikuks vahakihi jääkide emaldamiseks kasutasin ma piiritust.

Tumenenud lakikihi eemaldamiseks sai tehtud erinevate lahustega proov.

Keemilisel, ehk lahustitega puhastamisel on alati mõistlik alustada kõige lahjemast puhastusvahendist. Esimese valikuna sai väetud triammooniumtsitraadi 5% lahus. Fotol (*Foto 3*) on näha et vatil nr. 1, mis oli kastetud just triammooniumtsitraadi lahusesse ei ole väga palju mustust. Isegi pikema ajalisel ühe koha töötlemisel ei tulnudnud lakikihil olev mustus maha. Sellest tegin ma järelduse, et antud juhul on vaja kasutada tugevamat lahustit.

Vati nr.2 puhul kasutasin ma vee ja piirituse lahust proportsioonis 1:1. Nagu näha on, ka see eemaldas mustust vaid vähesel, umbes samal määral nagu eelmine proov triammooniumtsitraadi 5% lahusega.

Suurendades kontsentratsiooni kasutasin ma järgmisena vee ja piirituse lahust proportsioonis 1:2. See oli juba natuke efektiivsem, kuid mõnedel kohtadel ei olnud ka selle lahusega töötlusel mingit tulemust.

Lõpuks kasutasin ma ainult piirituse, mis näitas kõige parimaid tulemusi. Kuigi lahus eemaldas mustunud lakikihti väga hästi maha, ei olnud ta liiga agressiivne, kiiresti toimiv ega kahjustanud maalikihi.

Kahjuks purunes puhastamise käigus maalikiht mõnedel eriti habrastel kohtadel, mis olid irdunud krundist. Edaspidi tuleb ka need kohad taastada retušeerimise teel. Lisatud on fotod enne ja pärast ikooni puhastamist (*Foto 4*).

Foto 4 Icoon enne ja pärast puhastamist

3.4.2. Maalipinna kinnitamine

Ikooni maalipinnal esineb erinevaid kahjustusi. Krakellüüri, maalikihi ja krundikihi aluselt lahti

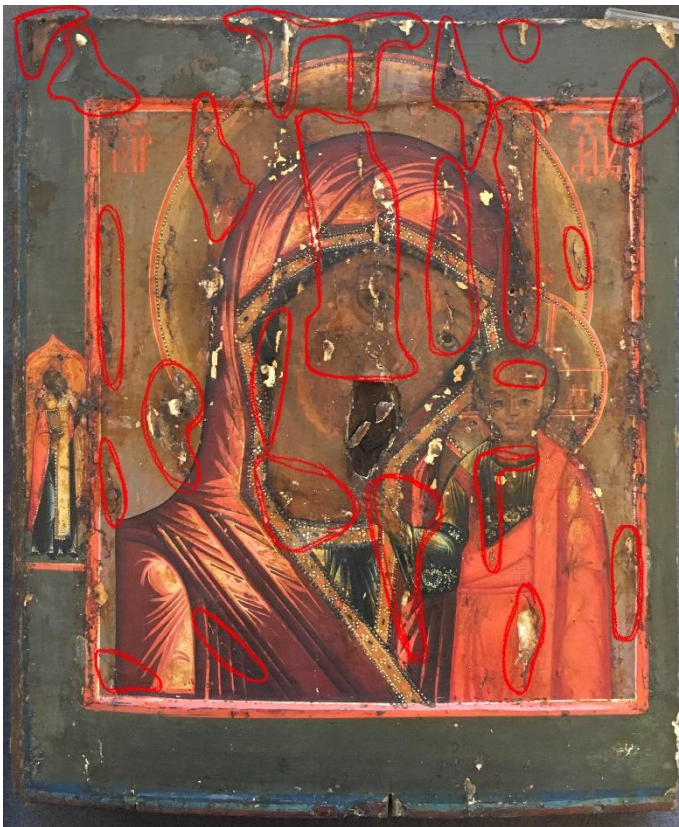

Foto 5 Injekteerimiste kaart

löömist ja maalikihis esinevad mõrad on vaja kinnitada, et tagastada ikooni maalikihi stabiilne seisund.

Antud ikooni puhul oli mul kaks varianti valikuks, millist materjali kasutada maalipinna kinnitamiseks. Üks neist oli MFK – sünteetiline liim. See liim on väga hästi voolav ja tugev, kuid jääb kuivamisel nähtavaks ja seda on väga raske eemaldada. Teiseks variantiks, mida oli mul võimalik kasutada oli 5% kalaliim. Kuigi on ta nõrgem, on seda lihtsam pärast kuivamist eemaldada. Samuti töötab ta paremini ikooni krundiga ja ei reageeri sellega ootamatul viisil, kuna ikoonide

kruntimiseks kasutatakse krunti, mis on tihti tehtud kalaliimi või teiste naturaalsete loomsete liimide baasil.

Enne kui liimi injekeerimisele asuma sain hakata, oli vaja krunti natuke pehendada. Seda oli vaja selleks, et kuumusest tekkinud kinniste krundi irdumiste kinnitamisel ei läheks krunt koos maalikihiga katki ja oleks paindlikum ning selle saaks kadudeta oma kohale tagasi kinnitada. Selleks sai eeltöötlusena mõrade sisse süstlaga viidud piirituse ja vee 1:1 lahus. Pärast 15 minutilist ootust sai samadesse mõradesse injekeerida süstla abil ka kalaliimi lahust (*Foto 5*). Kasutades kuuma spaatlit, mis oli umbes 50 kraadi soe, said kõik kuhitised läbi mulineks kile alla vajutatud ja aluse külge kleebitud. Selleks et kõik tehtud parandused oleksid kindlalt alles, said nad pandud pressi alla kaheks ööpäevaks.

Joonisel 3 on punasega märgitud kõik kohad, mis said kalaliimi abil kinnitatud.

Pärast pressi ära võtmist sai maalipind puhastatud piirituse ja vee 1:1 lahusega, et eemaldada võimalikud liimi jälged ja veel pinnal olev mustus. Enne krundi ja maalikihi kinnitamist ei saanud mustust eemaldada, sest oli suur tõenäosus, et selle tegevuse käigus võib kahjustada kinnitamata maalikihti.

Fotodel 6 ja 7 on näha vahet enne ja pärast maalikihi kinnitamist.

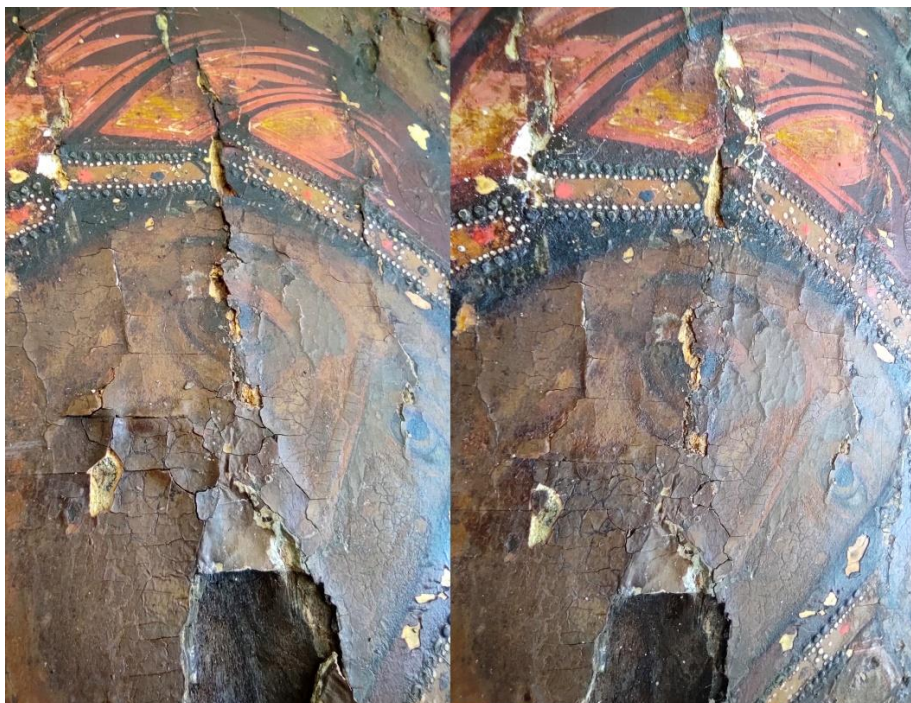

Foto 6 Jumalaema näol pragu enne ja pärast kinnitamist

Foto 7 Jeesuse kujundil pragu enne ja pärast kinnitamist

3.4.3. Retušeerimine

Enne maalikihi taastamist oli vaja täita kõik kaod krundiga ja seda tasandada. Selleks kasutasin krunti 10% kalaliimist ja kriidist. Kandes krunti kadudele õhukeste kihtidena ma täitsin kõik kaod. Väiksemate kadude tasandamiseks kasutasin destilleeritud vett ja pintsli. Lahustades krundi

Foto 8 Krundiga kadude täitmine

ülejäädid veega, võtsin ma neid maha kuiva salvrätikuga. Nendes kohades, mis vajasisid rohkem krundi kasutasin ma tasandamiseks ka abrasiivi. Pärast veega servade puhastamist, lihvisin ma ebatasasusi maha (Foto 9)

Ikoone võib retušeerida erinevate värvide abil. Selle ikooni puhul valisin ma munatempera värve, millega tavaliselt vene õigeusu ikoonid maalitakse. Kui ei ole munatemperat võimalik poes otsida, tegin ma selle ise.

Munatempera sideaineks on 1:1 munakollase ja valge veini segu. Lisades selle pigmenti juurde saame munatemperat. Kui pigmentide osakesed on päris suured, hõõrusin ma neid väiksemaks

Foto 9 "Kaasani Jumalaema", Timofei Rostovets, 1649. a.

klaasalusel spaatli abil. Väiksemate kadude jaoks segasin ma lihtsalt sobivat tooni ja kandsin ta otse ikooni pinnale. Kõige suurema ja silmatorkavama kadu Jumalaema näo keskel retušeerisin ma natuke teisel viisil. Kui sellel ikooni osal on puudu näojooned pidin ma kasutada retušeerimiseks analoogi. Kaasani Jumalaemast on tehtud ülipalju ikoone ja need erinevad üks teisest. Selleks et taastada antud ikooni oli vaja leida sarnases stiilis maalitud ikooni. Selleks ikooniks on 1649.a. maalitud Timofei Rostovetsi Kaasani Jumalaema (Foto 8). Kuid maalimistehnika sellel ikoonil erineb Narva-Jõesuust saadud ikoonilt, tunduvad Jumalaema proportsioonid ja näojooned sarnased olema.

Foto 10 Ikoon pärast retušeerimist

Vene õigeusu ikoonide maalimisel on kindel järgnevus. Esiteks maalitakse pühaku näole punast „maski“. Sellele kantakse kiht kihilt värvi alustades kõige tumedamast ja lõpetades kõige heledamaga. Selle ikooni retušeerimisel kasutasin ma sama tehnikat.

Pärast ikooni retušeerimist on vaja selle pinnale kanda lakki. Tavaliselt kantakse ikoonidele oliifat mis on peaaegu täielikult valmistatud naturaalsest taimsest õlist, kuid umbes 3% segust on sikatiiv plii, mangaani või koobalti alusel. Oliifa kaitseb ikooni niiskusest, valgusest ja aja destruktiivsest

mõjust, kuid muutub ajaga tumedamaks („Олифа и лак. Сохранение иконы“, 2022). Selle asemel tahtsin ma kasutada selle töö juures dammar lakki. Kandes seda ikooni pinnale tekkis mul selline probleem, et lakki all muutusid retušeerimised palju silmapaistvamaks. Lakk sai maali pinnalt maha puhastatud etanooli abil, kuid sellest muutusid värvid väga tuhmiks ja vajas retušeerimine üle tegemist. Pärast ikooni üleetušeerimist (*Foto10*) otsustasin kasutada ikooni lakkimiseks šellakit. Šellaki lahustamiseks kasutasin ma piiritust. Ikooni kastes lakkiga reageeris piiritus retušeerimistega ja need jälle valgnesid. Selleks, et taastada värvide tooni katsin ma ikooni üle šellak lakkiga kolm korda ja viimase kihina panin dammar lakki. Sellise lakkimise järjestuse pärast nägi lõpuks ikoon ühtlaselt välja.

3.5. Riisa puhastamine

Riisat ma puhastasin kahes etapil (*Foto12*). Esimeseks etapiks oli 10% Triloon B vesilahuses puhastamine.

Riisa pidi lahusega kaetud olema, selleks oli vaja sügavat ja laia anumad, mis ei reageeriks ise Trilooniga. Selleks anumaks sai valitud ahjuplaat. Hoides riisat plaadis oli vaja lasta lahus keema, just siis hakkab ta reageerima ja mustust eemaldama. Hõõrudes riisat hoolikalt harjaga sai enamus mustusest ära puhastatud (*Lisa 4*).

Teiseks etapiks oli jooksva kraanivee all puhastamine vedelseebi ja söögisooda seguga. Kandes pastat riisale, hõõrusin ma harja abil selle detailidesse, et mustuse ülejääkidest lahti saada. Pärast seda oli vaja riisat hoolikalt loputada vees, et ei jääks puhastusvahendi jääke metallkate peale (*Foto 13*).

Foto 12 Riisa enne puhastamist

Foto 13 Riisa pärast puhastamist

3.6. Kappraamistuse puhastamine ja konserveerimine

Selle lõputöö raames ei olnud kappraamistuse puhastamine ja retušeerimine peamine eesmärk. Kuna kullatud kappraamistus sai põlengute käigus kõige rohkem kannatada on selle taastamine mõttekam jätta selle valdkonna meistritele. Mina tegelesin ainult esmase puhastamisega ja kerge retušeerimisega, et tagada terviklik pilt.

Foto 14 Raam 1 pärast puhastamist

Kuna kappraamistus koosneb kahest osast, jagan ma neid edaspidi raamiks 1 ja raamiks 2. Raam 1 on suur kappraamistus kullatud puidulõike detailidega, raam 2 aga on väiksem kullatud raam, mis käib suurema raami sisse.

3.6.1. Puhastamine

Raami 1 puhastamist alustasin ma pehme harjaga pühkimisest. Raam oli tolmune ja tahmane, säilinud detailide vahel leidsin ma nii sellest kui ka mingist teisest raamist kullatud puidulõike detaile (Lisa 5).

Kuivpuhastamise käigus nägin ma, et selle kappraamistuse detailid olid tagant küljest kaetud terrakota pigmendiga, osa raamistusest leitud detailide tükikesi aga olid kaetud ooker pigmendiga (Lisa 6). Kui enamustolmust sai maha ja kõik sees lahtiselt olevad detailid said välja võetud, puhastasin ma raami veel kord üle tolmuimejaga, kasutades miniotsikut (Lisa 7).

Järgmiseks sammuks oli vees niisutatud vattiga puhastamine. Selle protsessi käigus selgus, et kuldleht irdub koos mustusega raamilt (Lisa 8). Sellepärast ei saanud kullatud detaile väga hästi puhastada, kuid esmane puhastus vee ja vati abil sai ikka tehtud, et eemaldada lahtine tahm pinnalt.

Raami 1 spoonitud servad said niiske lapiga üle tõmmatud.

Enne raami 2 puhastamist oli vaja lahti löönud krundi tükid tagasi liimida. Selleks kasutasin 10% kalaliimi. Mõnedes kohtades said kaod täidetud krundiga 10% kalaliimist ja kriidist. Kui krunt sai kinnitatud, läksin ma üle raami puhastamisele. Selleks kasutasin ma veega niisutatud vatti. Kahjuks esines raamil 2 sama probleem nagu raamil 1, kuldleht irdus raamilt koos mustusega.

Retušeerimine

Enne retušeerimist pidi kõik katkised puidust detailid oma kohadele tagasi liimida. Ma tegin selle MFK ja 25% kalaliimi abil.

Kõige silmatorkavamad krundi ja kuldlehe kaod said retušeeritud munatempera abil.

3.6.2. Retušeerimine

Enne retušeerimist tuli kõik irdunud puidust detailid oma kohtadele tagasi liimida. Ma tegin seda MFK ja 25% kalaliimi abil.

Kõige silmatorkavamad krundi ja kuldlehe kaod said üldise terviku saavutamiseks retušeeritud munatempera abil.

3.6.3. Soovitused edaspidisteks töödeks

Kappraamistuse puhastamine ja retušeerimine sai tehtud esmatasandil. Raam vajab sügavamat puhastamist ja kadunud detailide taastamist. Samuti vajab raam mõnedes kohtades ülekuldamist. Spoon vajab täielikku vahetamist. Kappraamistus vajab puuduva klaasi asendamist uuega.

KOKKUVÕTE

Käesoleva lõputöö eesmärgiks oli „Kaasani Jumalaema“ ikooni restaureerimine. Ikoon sai kannatada Narva-Jõesuu õigeusu kiriku põlengus 2021. a. veebruaris. Sama aasta juunis läbiviidud talgute käigus sain ma teada palju ikoonide konserveerimise kohta. Talgute viimasel päeval sain ma loa võtta ikoon „Kaasani Jumalaema“ oma lõputööks.

Ikooni kapp raamistus sai põlengus kõige rohkem kahju, spoon oli alusest lahti löönud ja osa raami välimisest osast söestunud. Klaas läinud katki. Kullatud detailid olid osaliselt irdunud ja kaduma läinud. See osa aga, mis jäi alles, sai tagasi liimitud. Lõputöö raames tegelesin ma ainult raami esmase puhastamisega ja kerge retušeerimisega, kuna ei ole see mu eriala. Kahest osast seisnev kullatud hõbedast riisa oli söest ja tahmast must, see sai Triloon B ning sooda ja vedelseebi seguga puhastatud. Töö kõige olulisemaks osaks oli ikooni konserveerimine ja restaureerimine. Põlengu käigus sattus ikooni pinnale suur vaha plekk, mille all maali- ja krundi kihid ei säilinud. Ikooni pealispind oli väga must ning vajab vana lakki ja oliifa eemaldamist. Puhastamine ning tumenenud kihtide eemaldamine sai tehtud piirituse abil. Pärast maalipinna puhastamist ja vaha maha võtmist kinnitasin ma irduvat maalikihi liimiga injekteerimise teel. Pärast pressi all seismist ja liimi kuivamist, vajab ikooni pinnad veel kord puhastamist nendel aladel, kus oli see enne võimatu olnud tänu maalikihi irdumisele. Kõik kaod täitsin krundiga, kiht kihi haaval ja tasandasin need. Pärast seda võtsin ma ette retušeerimise. Selleks kasutasin ma omavalmistatud munatempora värve. Jumalaema näol olev suur maalikihi kadu sai retušeeritud traditsioonilisel õigeusu ikooni maalimise tehnikal baseeruva analoogi järgi. Analoogiks sai valitud Timofei Rostovetsi 1649. a. maalitud „Kaasani Jumalaema“. Lõpp viimistluseks katsin ma ikooni kolme šellak lakki kihiga ja ühe dammar lakki kihiga. Pärast riisa ikooni peale paigutamist ja raami sisse panemist võib tagastada ikooni Narva-Jõesuu Püha Suurvürst Vladimiri kirikule edaspidiseks jumalateenistustel kasutamiseks.

SUMMARY

The aim of this dissertation was to restore the icon of the "Our Lady of Kazan". The icon suffered in the fire of the Narva-Jõesuu Orthodox Church in 2021 in february. During the campaigns that took place in june of the same year, I learned a lot about conserving icons. On the last day of the campaign, I was allowed to take the icon "Our Lady of Kazan" for my dissertation.

The frame of the icon cabinet was the most damaged in the fire, the veneer had been detached from the base and part of the outer part of the frame was charred. The glass is broken. The gilded details were partially detached and lost. However, the part that remained were glued back. As part of my thesis, I was only involved in the initial cleaning and light retouching of the frame, as this is not my specialty. The two-part gilded silver riza was black from charcoal and soot, and was cleaned with a mixture of Trilon B and baking soda and liquid soap. The most important part of the work was the conservation and restoration of the icon itself. During the fire, a large stain of wax came on the surface of the icon, under which the layers of painting and primer did not survive. The surface of the icon was very dark and needed the old varnish and olifa to be removed. Cleaning and removal of darkened layers was done with alcohol. After cleaning the paint surface and removing the wax, I fixed the peeling paint layer with a Fish glue. After standing under the press and the glue dried, the surfaces of the icon needed to be cleaned again in areas where this had previously been impossible due to the peeling of the paint layer. I filled all the losses with primer, layer by layer and leveled them. After that, I made some retouching. To do this, I used homemade egg tempera colors. The great loss of the painting on the face of the Mother of God was retouched according to the traditional Orthodox icon painting technique and based on an analogue. Timofei Rostovets' „Our Lady of Kazan“ icon was chosen as an analogue. To finish, I tried the icon with three coats of shellac varnish and one coat of dammar varnish. After placing the riza back on icon and placing it in the frame, the icon can be returned to the church for future use.

Kasutatud kirjandus

- I. Shalina, 2018, “ABOUT THE ORIGIN OF THE ICONOGRAPHY OF THE KAZAN ICON OF THE MOST HOLY MOTHER OF GOD”, 2019, Чудотворный Казанский образ Богородицы в судьбах России и мировой цивилизации. Сборник докладов участников научно-просветительских чтений. Казань, 3 ноября 2018. Казань, С. 386–396
- V. Kirillin, 2017 “THE TALE OF THE MIRACULOUS ICON OF OUR LADY OF KAZAN” IN THE LIGHT OF OLD RUSSIAN LITERARY TRADITION”, STUDIA LITTERARUM: Литературные исследования. Научный журнал. Т. 2, № 1. М., ИМЛИ им. А. М. Горького РАН
- И.Л. Бусева-Давыдова, „Казанская икона Божьей Матери“ [WWW] https://bigenc.ru/religious_studies/text/2032547 (13.05.2022)
- „История храма“ [WWW] <http://kaasanitempel.info/2020/03/26/%d0%b8%d1%81%d1%82%d0%be%d1%80%d0%b8%d1%8f-%d1%85%d1%80%d0%b0%d0%bc%d0%b0/>
- „Олифа и лак. Сохранение иконы“ [WWW] <https://www.ukoha.ru/article/olifa/>

Lisad

Lisa 1. Märgistus raami paremal serval

Lisa 2. Märgistus raami tagumisel küljel

Lisa 3. Tegevuskava

Kõrgem Kunstikool Pallas

Maalingute osakond

Konserveerimis- ja restaureerimistöõde tegevuskava

Mälestise nimetus	Ikoon "Kaasani Jumalaema"
Mälestise registrinumber	23003
Mälestise asukoht	Kõrgem Kunstikool Pallas, Maaliosakond, Tolstoi 4, 50106, Tartu linn, Tartumaa
Töö teostaja	Kõrgem Kunstikool Pallas, Reg.kood. 70005950, Tähe tn 38b, 50103, Tartu linn, Tartumaa Olga Gubskaja, Marike Laht, Heli Tuksam
Töö koostamise aeg	Veebruar 2022

1. Objekti üldandmed

Nimetus	„Kaasani Jumalaema“
Autor	Teadmata
Dateering	18/19.saj.
Materjal	Tempera, puit, hõbe
Tehnika	Temperamaal

Mõõtmed	31,8 x 27 cm, kappraamistus 76 x 61,5 cm
Omanik	Narva-Jõesuu Püha Suurvürst Vladimiri kirik

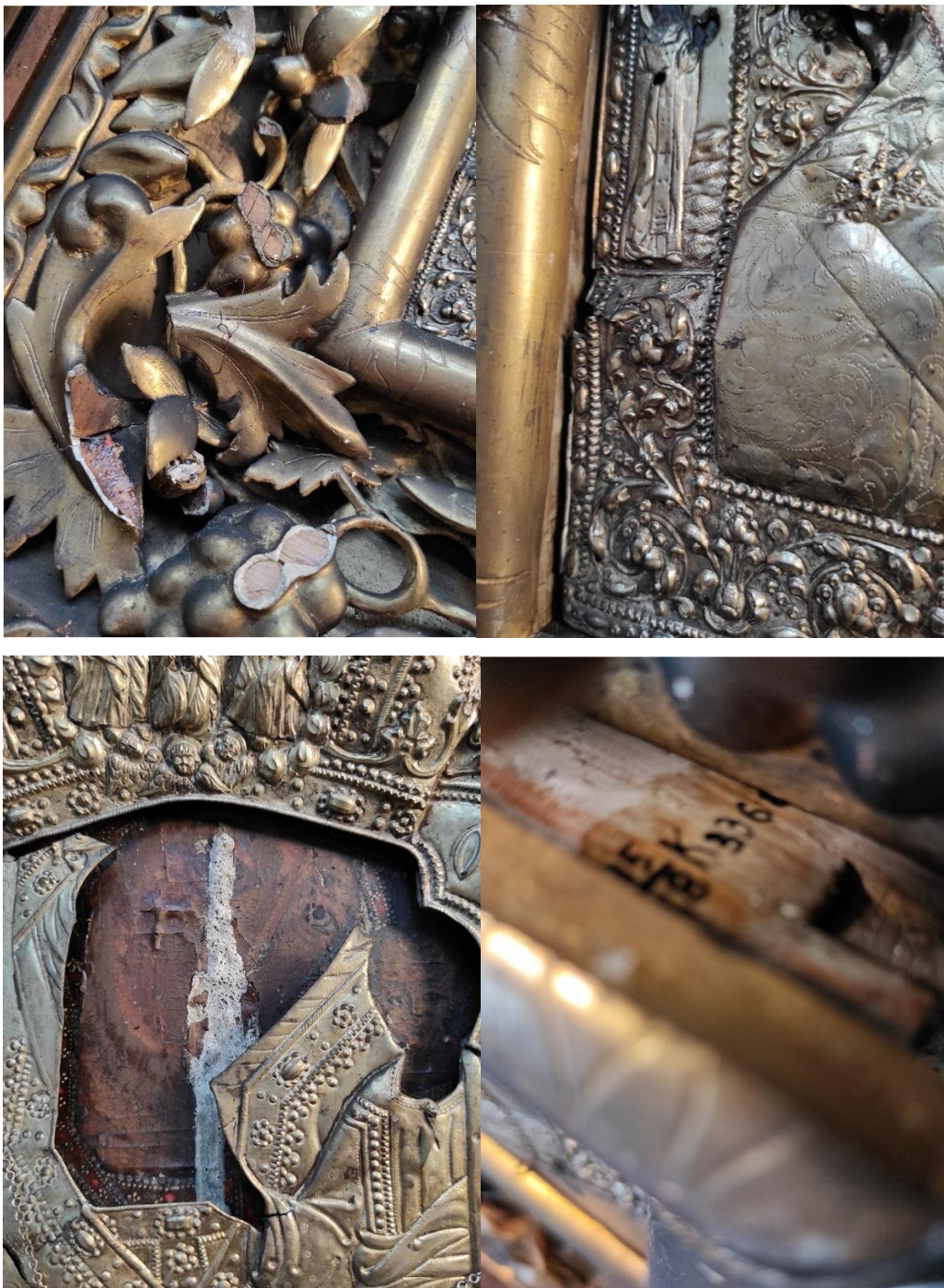
2. Tööde eesmärk ja ajakava

Tööde eesmärk (üldistav) lähtuvalt objekti seisundist ja objekti edasisest kasutusest.	Eesmärgiks on ikooni puhastamine, konserveerimine ja restaureerimine. Icoon tagastatakse peale restaureerimistööid kirikule edaspidiseks kasutamiseks jumalateenistustel.
Tööde teostamise aeg	Talv - Kevad 2022

3. Objekti iseloomustus

Kirjeldus, seisund	<ul style="list-style-type: none"> • Objekt koosneb kolmest eraldiseisvast osast – klaasitud kappraamistus, kullatud raam ja ikoon. • Kappraamistus sai põlengutes kõige rohkem kahju ning vajab spooni vahetamist. Diplomitöö raames neid töid ei teostata. • Kullatatud raami osal esineb detailide kadusi, osad detailid on säilinud ja need on võimalik tagasi oma algsetele kohtadele kinnitada, raam vajab puhastamist ja vajadusel hilisemat ühtlustavat pinna toneerimist. • Riisa vajab puhastamist. • Ikooni maalikiht vajab kinnitamist, tumenenud lakkikiht puhastamist. Jumalaema näol asuv vaha jälg eemaldamist, krundi kadu täita ning taastada maaling.
Autori signatuur	Puudub

<p>Muud pealdised, märgid, tekstid</p>	<p>Raami taga poolel ja serval on leida märgistust „15/18 K336.8“</p>
<p>Andmed varasemate konserveerimis- ja restaureerimistöde teostamise kohta</p>	<p>Puuduvad</p>

4. Konserveerimistöõde kava

<p>Tööde loetelu ja põhjendus</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Objekti demonteerimine • Ikooni ümbritseva kullatud raami puhastamine, osad detailid on säilinud, neid saab tagasi liimida • Vajadusel raami ühtlustavalt toneerimine • Riisa puhastamine • Jumalaema näol olev vaha jälg eemaldada • Pärast vaha eemaldamist jäänud kadude krundiga (levkassiga) täitmine • Maalikihil esineb krakelüür, maalikiht vajab kinnitamist ja tumenenud lakki puhastamist • Kui objekt tagastatakse kirikule pärast restaureerimistöid jumalateenistustel kasutamiseks, vajab ikoon analoogi järgi maalikihi taastamist eemaldatud vaha kohal. Selleks täidetakse kadu krundiga ja retušeeritakse. Analoogiks sai valitud 1649.a. maalitud Timofei Rostovetsi ikoon.
<p>Tööde vajalikke planeering</p>	<p>teostamiseks ressurside</p> <p>Destilleeritud vesi, 5% triammoniumtsitraat, etanool, MFK, white spirit, paraloid, kuum spaatel, kinnitamise juures ftoroplast või mulineks kile, skalpell, puidust tikud, puuvillane vatt, kondiliim 5-15%-lne</p>

Lisa 4. Riisa puhastamine Triloon B abil

Lisa 5. Kappraamistuses leitud puidust detailide tükid

Lisa 6. Puidust detailide tagumine pool

Lisa 7. Kappraamistuse puhastamine

Lisa 8. Põlenud detailidel kullalehe ja krundi irdumine

Lisa 9. Objekt pärast konserveerimist ja restaureerimist

